सकाळ

शंभर शिक्षकांनासुद्धा एका सत्प्रवृत्त मातेची बरोबरी करता येणार नाही. - सॉक्रेटिस

वर्ष ११ अंक ५६ ६ ऑक्टोबर १९९०

कोल्हापूर नगरीचे भूषण : व्ही. टी. पाटील

भारताच्या इतिहासात सनातनी आणि बुरसटलेल्या विचाराविरुद्ध आत्मविश्वासपूर्वक पावले टाकणारा पहिला थोर राजा म्हणजे राजर्षि शाहू महाराज होय. करवीरनगरीचा परिसर आजही त्यांच्या कार्याच्या सुगंधाने सतत दरवळत आहे. त्यांच्या बहुमोल व आदर्श कार्याची प्रेरणा घेऊन विधायक कार्याचे प्रचंड डोंगर उभारणारे शेकडो तरुण निर्माण झाले. आपापल्या क्षेत्रात उत्तुंग कर्तृत्व बजावून सूर्याप्रमाणे चमकले. आपल्या स्वयंभू कर्तृत्वाने रत्नाप्रमाणे तळपले. अशा नररत्नांच्यापैकी एक अनमोल रत्न म्हणजे काकाजी आपण आहात. याचा आम्हा करवीरवासियांना सार्थ अभिमान वाटतो. छत्रपतींच्या कार्याचा वारसा सांगणाऱ्या ज्या अनेक कर्त्या पुरुषांनी कोल्हापूरला घडविले त्यातील आपण एक बिनीचे शिल्पकार आहात. आपल्या कार्याचा कृतज्ञापूर्वक व आदरपूर्वक गौरव व्हावा म्हणून महापालिकेने आज हा उपक्रम हाती घेतला आहे.

सांगली जिल्ह्यातील शिगाव ही आपली जन्मभूमी. प्राथमिक शिक्षणानंतर इंग्रजी शिक्षणासाठी आपण कोल्हापूरला आलात आणि कोल्हापूरचेच झालात, किंबहुना कोल्हापूर हीच आपली कर्मभूमी ठरली. पुणे विद्यापीठातून एलएल.बी.ची पदवी घेतल्यानंतर १९३० मध्ये आपण कोल्हापुरात वकिलीच्या व्यवसायाला प्रारंभ केलात. जे करायचे ते प्रामाणिकपणे जीवनाच्या सर्व निष्ठा पणाला लावून. त्यात मानापमान, शारीरिक कष्ट, मानसिक यातना यापेक्षा ध्येय आणि कार्य महत्त्वाचे, ही आपल्या कार्याची दिशा होती. एक नामवंत कायदेपंडित म्हणून अल्पावधीतच आपला लौकिक सर्वत्र पसरला. पण फार काळ आपण या पेशात राहिला नाही. अशिलाची वकिली करून शील गमावण्यापेक्षा समाजाच्या संवर्धनास वाहून घेणेच आपल्याला अधिक योग्य व आवश्यक वाटले. म्हणून आपण प्रचंड आर्थिक प्राप्तीची संधी लाथाडून सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रांतील कार्यास प्रवृत्त झालात.

समाज कार्यात धडाडीने उडी घेतल्यानंतर आपल्या सार्वजनिक कार्याला अत्यंत व्यापक स्वरूप प्राप्त झाले. आपली माणूस संग्राहक वृत्ती, सौम्य सुसंस्कृत व खानदानी व्यक्तिमत्त्व, सत्ता, संपत्ती, प्रतिष्ठा आणि राजकृपा यांचा वेळप्रसंगी त्याग करण्याची तयारी यामुळे हाती घेतलेल्या प्रत्येक कार्यात आपण यशस्वी झालात. कोल्हापूर नगरपालिकेचे लोकनियुक्त अध्यक्ष म्हणून व नंतर पाच वर्षे नगराध्यक्ष म्हणून सेवा करण्याची संधी आपणास लाभली. 'बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय' हे ब्रीद उराशी बाळगून लोककल्याणाची विधायक भूमिका बजावणाऱ्या या संस्थेला उज्ज्वल परंपरा आहे. आपणही या परंपरेचे पाईक आहात, ही उल्लेखनीय व भूषणावह बाब आहे.

न्याय, पत्रसृष्टी, शिक्षण, प्रशासन, स्थानिक स्वराज्य संस्था, सहकार, उद्योगधंदे, जनआंदोलने, समाजकारण, राजकारण, कला व क्रीडा इत्यादी विविध क्षेत्रांत आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटलेला आहे. मराठा बँक, बिद्री साखर कारखाना, दैनिक पुढारी, शेतकरी संघ, पन्हाळा हिल स्टेशन, बालवीर चळवळ, प्रिन्स शिवाजी क्लब, ललित कुमार मंडळ आणि मौनी व ताराराणी विद्यापीठ या सध्या नावारुपाला आलेल्या, बहरलेल्या व कोल्हापूरच्या सर्वांगीण विकासात महत्त्वपूर्ण स्थान लाभलेल्या संस्थांचे आपण भाग्यविधाते आहात, निर्माते आहात, यावरून आपल्या कर्तृत्वाची आणि नेतृत्वाची प्रचीती येते.

कोल्हापूर येथील ताराराणी विद्यापीठाचे संस्थापक श्री. व्ही. टी. पाटील यांना कोल्हापूर महापालिकेच्यावतीने नुकतेच मानपत्र देण्यात आले. त्या मानपत्राचे शब्दांकन.

केवळ वीस वर्षे वकिली करून बहुजन समाजातील मुला-मुलींच्या शिक्षणासाठी उर्वरित आयुष्यात चंदनासारखे झिजण्याची भीष्मप्रतिज्ञा आपण केली व ती आपल्या कृतीने सिद्ध केली. बहुजन समाजाचा मोठा वर्ग निरक्षर असल्याची तीव्र जाणीव आपणास झाली. यावरून आपली शिक्षणाविषयी तळमळ व बहुजन समाजाविषयीचा कळवळा प्रकट होतो. आपल्या शैक्षणिक कार्याचा प्रारंभ प्रिन्स शिवाजी एज्युकेशन सोसायटीच्या स्थापनेने झाला; पण आपली खरी कर्तबगारी ताराराणी व मौनी विद्यापीठ यांच्या स्थापनेत दिसून आली. महाराणी ताराबाईंचे चिरंतन स्मारक व्हावे, हे छत्रपती राजाराम महाराजांचे स्वप्न आपल्या प्रयत्नाने साकार झाले. पूर्व प्राथमिक ते पदवीपर्यंतचे शिक्षण या विद्यापीठातून देण्यात येत आहे. विद्यापीठाच्या परिसरातील प्रसन्न व निसर्गरम्य वातावरण आपल्या रसिक मनोवृत्तीची सर्वांना साक्ष पटविते. कोल्हापूर (त्यापोटी) गारगोटी येथे मौनी विद्यापीठाच्या रुपाने शिक्षणाचे भांडार आपण उघडले. त्यामुळे गारगोटीच्या उजाड माळावर सरस्वतीचे नंदनवन फुलून आले.

शैक्षणिक कार्याच्या आपल्या प्रदीर्घ वाटचालीत आपणास नेहमीच अनुकूलता लाभली नाही, आवश्यक ती साथ मिळाली नाही, किंबहुना आपल्या या वाटचालीचे स्वरूप म्हणजे अडथळ्याची शर्यत होती. काही विश्वासू सहकाऱ्यांच्या विश्वासघाताला आपल्याला सामोरे जावे लागले. प्रचंड मानसिक त्रास व शारीरिक यातना सोसावी लागली. वृत्तपत्रीय बदनामीला तोंड द्यावे लागले. पण या सर्व प्रतिकूल परिस्थितीने न डगमगता आपण कार्यरत राहिलात. ध्येयापासून किंचितही विचलित झाला नाही. कवी कुसुमाग्रजांचा क्रांतिकारक ज्याप्रमाणे 'होऊनिया बेहोष धावलो ध्येयपथावरती' या जिद्दीने

मार्गक्रमण करतो, तीच जिद्द आपण बाळगलीत.

स्वातंत्र्योत्तर काळात आपण आमदार व खासदार म्हणून निवडून आलात. अनेक संस्थांतून अधिकाराची पदे भूषविली. प्रत्येक वेळी व्यापक जनहित व समाजोद्धार ही आपली धारणा राहिली. म्हणून तर कोणत्याही निवडणुकीत आपला पराभव झाला नाही.

वैयक्तिक संसारापेक्षा तन, मन, धन अर्पण करून संस्थांचा संसार फुलविण्यासाठी आपण चंदनाप्रमाणे झिजत आहात. आपली सारी संपत्ती ट्रस्टच्या रुपाने ताराराणी विद्यापीठाच्या कन्यांच्या कल्याणासाठी प्रदान करून आदर्श शैक्षणिक कार्याचा धडा आपण घालून दिलेला आहात. लौकिक अर्थाने पुत्रप्राप्ती नसली, तरी आपल्या संस्थांतून शिक्षणासाठी दाखल होणाऱ्या मुलांवर पुत्रवत मायेची पाखर घालून आपले वात्सल्य आपण त्यांना बहाल करीत आहात. 'ऐसी कळवळ्याची रीती करी लाभाविण प्रीती' ही आपली उत्कट व उदात्त भूमिका या सर्व कार्याच्या पाठीमागे ठामपणे उभी आहे.

• सदा हसरा चेहरा, वागण्यातील मृदूता, कामातील तडफ, सेवेसाठी सदैव सज्ज असणारी शालिनता विधायक दृष्टीने रचनात्मक कार्यात रमणारी त्यागशील क्रियाशीलता, उपेक्षितांच्या कळवळ्याने गहिवरणारी आत्मियता, बहुजनांना शहाणे करण्याच्या तळमळीने भारलेली व ज्ञानलालसा, निसर्गाच्या स्पर्शरूप रसगंधाने थरारणारी तरल संवेदनशीलता ही आपल्या व्यक्तित्वाची व कर्तृत्वाची प्रमुख वैशिष्ट्ये आहेत. म्हणूनच शरीराने आपण वृद्ध होऊनही मनाने तरुण आहात. तरुणांना लाजविणारा उत्साह आपल्या अंगी आहे. मुलांत मूल नि फुलांत फूल होण्याची किमया आपल्याला सहजसाध्य होते.

ग्रामीण भागातील बहुजन समाज व स्त्रिया साक्षर व्हाव्यात म्हणून कर्तृत्वाने प्रचंड विद्यापीठ उभारणारा शिक्षणमहर्षी कोल्हापूरच्या सर्वांगीण विकासातील एक प्रमुख भागीदार, छत्रपती शाहू महाराज, राजाराम महाराज आणि महाराणी ताराबाई यांची अपुरी स्वप्ने साकार करणारा लोकोत्तर महापुरुष, स्वतःच्या पन्नास लाख रुपये किमतीच्या साऱ्या संपत्तीचे विधायक कार्यासाठी दान करणारा आदर्श लोकसेवक, राजकारण करूनही योग्य वेळी त्यापासून परावृत्त झालेला ध्येयवादी राजकारणी व सतत लोककल्याणाचा ध्यास बाळगणारा जातिवंत समाजसेवक म्हणून करवीर नगरीच्या इतिहासात आपले नाव अजरामर ठरेल.

आपल्या आजवरच्या बहुमोल शैक्षणिक, आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक कार्याचा गौरव यापूर्वीच शिवाजी विद्यापीठाने डी. लिट. ही पदवी बहाल करून केलेला आहे. कोल्हापूर नागरी सत्कार समितीने आपल्या ९० व्या वाढदिवसानिमित्त आपला सत्कार करून मानपत्र अर्पण केले आहे तर दक्षिण भारत जैन सभा, सांगली यांच्यावतीने आपणास कर्मवीर डॉ. भाऊराव पाटील समाजसेवा पुरस्कार बहाल करण्यात आला आहे.

काकाजी, आपण केवळ व्यक्ती नाही, एक संपन्न कृती आहात. उक्ती आणि कृतीत साम्य असणारी थोर विभूती आहात. आपल्यासारख्या विभूती म्हणजे आमच्या नगरीचे भूषण. आपल्याविषयीची असीम कृतज्ञता व्यक्त करण्याचे प्रतीक म्हणून आपणास विनम्र भावाने हे मानपत्र अर्पण करीत आहोत.